

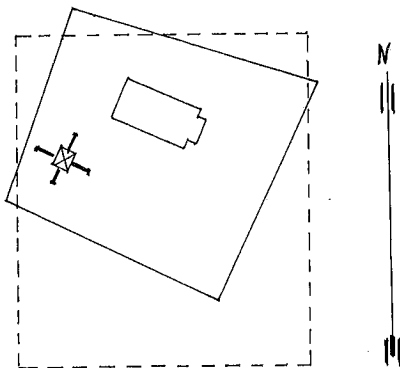

Appuna kyrka

Kort vägledning med historik över

Appuna kyrka

*utgiven av Appuna församlingskyrkoråd i samband
med kyrkans 100-årsjubileum den 11 okt 1987.*

De heldragna linjerna, på ovanstående bild, visar den gamla kyrkogården med den gamla medeltidskyrkans och klockstapelns placering, medan de streckade linjerna visar den nuvarande kyrkogårdens läge. Den nuvarande kyrkans torn är beläget ungefär där den gamla klockstapeln låg.

APPUNA, ett namn med dunkel härledning skrevs 1290 Apundum och Apunda vilket bekräftas i en stadsfästelschhandling utfärdad av biskop Brynholv i Skara.

I handlingar från 1300-talet återfinns namnet som Appunda och Apondo och i Broccmans beskrivning över Östergötland från år 1760, kan läsas:

”Ordet *Apunda* bemärker egentligen en upphögd jord, och lærer twifwelsutan jorden varit något upphögd på thet stället, ther kyrkan blifwit grundad, och hon af then uphögde jorden fått thetta namnet.

Eljest givas, at kyrkan hafwer i sin början blifwit nämnd *Abbotstuna*, eller *Appeltuna* af den trädgård, som ther skal hafwa warit, eller ock *Apetuna* af hennes fordna narraktiga målningar.”

DEN GAMLA KYRKAN

Appunabornas historia försvinner in i forntidens beslöjade töcken, men på 1100-talet, som även kallas kyrkobyggandets århundrade, var den tid då Alvastra kloster liksom många av slättens medeltidskyrkor uppfördes. Så skedde också i Appuna, byn där troligen redan då gårdar som Appuna, Utterstad, Lunda och Valla intog en betydande ställning. Den första kyrkan uppfördes troligen i mitten av detta århundrade och var säkert som många andra från den tiden en liten enrummsbyggnad av kalksten (Borghamnssten), men som under årens lopp tillbyggt i olika etapper. Under 1200-talet insattes en ny trädörr försedd med mycket vackert konstsmide. Den finns nu på Statens Hist. Museum. (se bild 1).

Det finns då skäl att antaga att detta skedde i samband med att man byggde till kyrkan med ett smalt torn som framgår av Elias Brenners teckning från 1669 (se bild 2). Under 1400-talet försågs kyrkan med kryssvalv och i samband med detta utfördes mycket omtalade målningar av mästern

Bild 1.

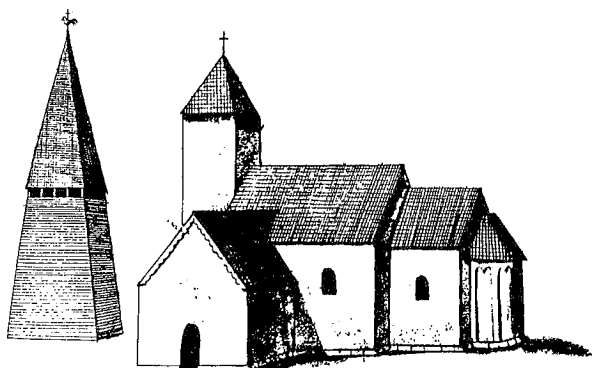

Bild 2.

Amund en elev till den kände Risingemästaren. Målningar som dock av många ansågs grymma och groteska. Biskop Enander uppmanade församlingen 1670 att låta överkalka dessa fula och stygga målningar, vilka såsom otjänliga icke borde få finnas i Herrans hus. Detta skedde också här i Appuna, så det var i samband med raseringen av den gamla kyrkan som målningarna uppmärksammades och avtecknades genom riksantikvariens försorg. Bild 3 visar en av dessa teckningar.

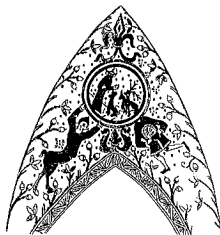

Bild 3.

Under slutet av 1600-talet och början av 1700-talet skedde stora förändringar. Man rev det gamla tornet och absiden varefter koret tillbyggdes och kyrkan fick ett nytt vapenhus.

Den gamla klockstapeln har tjänat ut och 1707 uppför man så en ny och mycket vacker klockstapel som fanns kvar tills den nya kyrkan byggdes, se bild 4 och omslagets baksida.

Bild 4.

Teckning av Johan Fredrik Kock 1785—1828.

Detta var den sista ändringen som skedde innan kyrkan 1806 befanns vara i ett så bedrövligt skick att den blev utdömd för sitt ändamål, men som efter nödtorftig reparation tjänade som gudstjänstlokal till dess rivning sommaren 1886. Nu finns blott några svaga sus av historiens vingslag kvar i den nya kyrkan och man kan endast i fantasin tänka sig hur det varit om den gamla kyrkan aldrig fått skatta åt förgängelsen. En sådan turistattraktion den skulle blivit med sina målningar och inventarier av oskattbart värde. Inventarier som 1884 mer eller mindre konfiskerades av Statens Historiska Museum.

DEN NYA KYRKAN

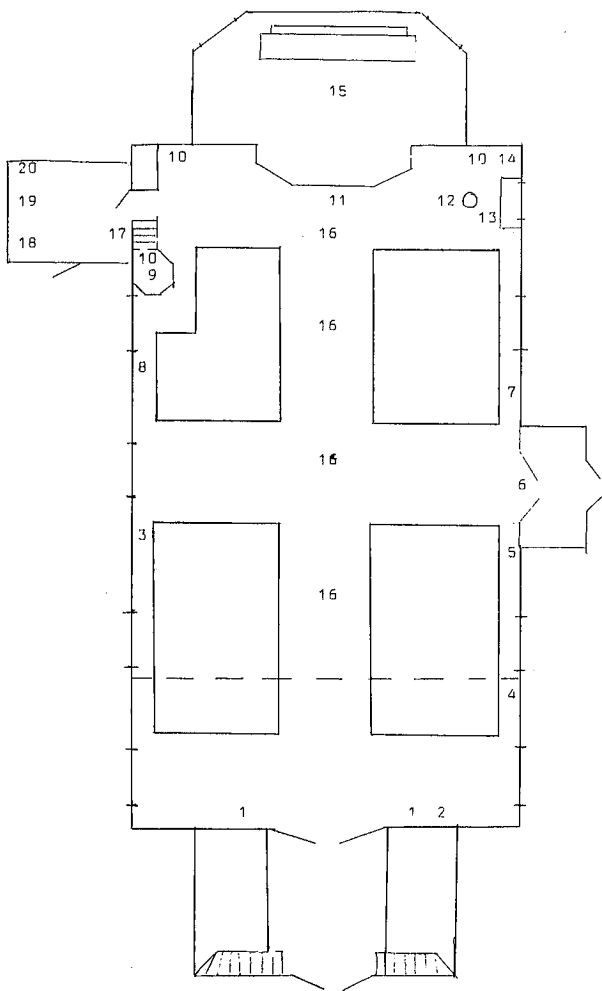
Det tog hela 63 år från det att den gamla kyrkan dömts ut innan beslut fattades att bygga en ny kyrka 1869. Men handläggningens kvarnar malde långsamt även på den tiden, efter förkastande av ett första ritningsförslag 1874 fastställdes dock den slutliga ritningen 1877.

Under alla dessa väntans år hade Appuna församling målmedvetet ökat sina ekonomiska tillgångar, så när kyrkan byggdes fanns inte mindre än 130 000 kronor disponibla. En fullt tillräcklig summa för kyrkans uppförande.

När så tio år förflutit efter att den slutliga ritningen kunde godkännas och beslutet fattats om kyrkans byggande stod äntligen den nya kyrkan färdig och invigdes den 2 okt 1887 av biskop Carl Alfred Cornelius.

Nu — ännu hundra år efter den högtidliga invigningen ligger den vackra och stilrena kyrkobyggnaden, i nygotisk stil, som den vita renhetens pärla infattad som ett gudomligt smycke av sitt ovanliga och säregna smidesstaket vid Appuna kyrkallé.

Du hälsas nu välkommen till Gudstjänst, enskild andakt, eller om du så vill till en meditativ rundvandring i vårt vackra tempel. Följ gärna plan över kyrkan som du finner på nästa sida, vars numrering hänvisar till motsvarande nummer i den efterföljande texten.

1. Så snart vi stigit in i kyrkorummet syns på var sida av dörren i konstfullt utsirade ramar kungliga tal av Gustav III från åren 1771 och 1772.
2. Här finns fotografier av en del av de medeltida konstskatter från den gamla kyrkan, vilka finns utställda på Statens Historiska Museum i Stockholm.
3. Om vi går vidare uppför kyrkgången, kan vi till vänster se en tavla, en s.k. triptyk, föreställande den yttersta domen, den Helige Andes utgjutande över apostlarna samt troliga symboler för Tron, Hoppet och Kärleken.
Tavlan satt i den medeltida kyrkan till vänster på altarskåpet.
4. På den högra väggen sitter ett begravningsvapen, skuret i trä, över Johan Walter från år 1659.
Texten lyder: JOHAN WAL
TER AN. 165

9

Johan Walters gravsten ligger nu i vapenhusets golv och har denna inskrift: "Här under ligger begrawen den Edle oc Manhaftig Herr Johan Walter til Lunna, fordom Hans Kongl. Maj:ts til Swerige tro-tienare oc Captein Leutnant, hwilken afsomnade i Christo Anno 1659 d. 17 Aug." Denne Johan Walter var en särdeles frikostig man mot sin kyrka. Han och hans hustru skänkte bl.a. den vackra predikstolen av trä med rikt skulpterade figurer föreställande S:t Thomas, S:t Johannes, Kristus och S:t Petrus som numera förvaras i tornkammaren.

5. Vid sidan av begravningsvapnet hänger en tavla, som är en skiss till altartavlan. Den är signerad Ludvig Frid Skede den 30 april 1897.
6. Över kyrkans södra ingång finns ett epitafium över makarna Walter i Lunna från 1660.

I krönet syns Jesus Kristus och världsalltet, i mitten en framställning av Uppståndelsen och nedtill porträtt av donatorerna samt en skadad text: Hu Güd till ära och . . . til ämindelse bekost. Anno 1660.

7. Detta är en detalj till den gamla predikstolen från 1653. Den föreställer Abraham beredd att offra sin son Isak. Texten lyder:

Denna prädre stol häfv
er capiten lytnanten
Iohan Valter i Lunda och
hans k. hustru gudhi ti
ähra och kyrkan til pr
ydnat förährat anno 1653.
8. Till vänster syns en tavla föreställande Marie Bebådelse från 1600-talet. Den har suttit till höger på det medeltida altarskåpet.
9. Den stilrena predikstolen är från 1887.
10. De ovala mässingslampetterna från 1600-talet har en rikt driven och punsad dekor i form av bl.a. blommor och blad samt nederst en lejonmask.
11. Röllakansmattan är från 1947 och vävd av Olga Olsson, Svanshals.
12. Dopfunten i kalksten från 1660 är signerad Michael Hacke Skänninge. Dopskålen är av silver 1963 med inskriften: "Låten barnen komma till mig."
13. Dopaltaret i trä är från den gamla kyrkan, troligen 1600-tal. I de målade nischerna finns evangelisterna Matteus, Markus och Lukas avbildade.
14. Ett medeltida dopfuntskaft i kalksten.
15. I kyrkans kor, inramad av valvbågens devis "HURU HELIGT ÄR ICKE DETTA RUM. HÄR ÄR HIMMELNS PORT", ser Du altartavlan vars motiv visar den korsfäste Kristus med en ensam sörjande kvinna. Troligen Maria från Magdala som gråter ut sin sorg. Freskomålningarna börjar till vänster med en imponerande målning av Moses och till höger en lika mäktig bild av Paulus. Ser Du mot takets kryssvalv avbildas Kristi födelse i den vänstra sektionen medan den mellersta upptas av Pingstens budskap om den Helige Andens utgjutande. I det högra fältet är motivet Uppståndelsen. En i monokromteknik målad panel i koret föreställer

Jesu intåg i Jerusalem och Via Dolorosa efter en idé av den danske konstnären Bertel Thorvaldsen. Altartavlan liksom freskomålningarna utfördes 1898 av konstnären Ludvig Frid (1855—1909).

De vackert målade korfönstren avbildar från vänster apostlarna: Matteus, Johannes, Markus och Lukas. Dessa målningar utfördes 1910 av firma Konstglas i Stockholm.

16. Kyrkans vackra ljuskronor är av malm från 1887.
17. Fortsätter vi in i sakristian kan vi till vänster innanför dörren se en tavla föreställande den gamla kyrkans exteriör. Den är målad av prosten Henning Magnell.
18. Kyrkans kollektlåvar. Den ena i svart sammet med knypplad silvertråd från 1767, den andra i röd sammet från 1941.
19. Vid fönstret hänger en vacker malmkrona med s-formade ljusarmar, blomkalkformade droppbrickor och liten bottenkula. Den är från 1600-talet.
20. Denna intressanta målning från 1885 visar den medeltida kyrkans interiör och är signerad Eric Löfström.

På vår väg ut ur kyrkan får vi orgeln i blickfånget. Den är tillverkad av orgelbyggare Zetterqvist och Son i Örebro år 1887. Orgeln har 16 stämmor, 2 manualer och fristående pedalstämma.

LÖSA INVENTARIER

- Nattvardskärl:* Kalk, silver, 1842 J.P. Hollman
Paten, medeltida, silver förgylld
Oblatask, silver, 1842 J.P. Hollman
Vinkanna, nysilver, 1875 F. Holm
Vinkanna, tenn, 1758 J. Ringeltaube
Sockenbudstyg, silver, 1744 N. Dahl
- Brudkrona* förgyllt silver, 1842 J.P. Hollman,
fodral av koppar
- Dopskål* mässing 1600-tal
- Ljusstakar:* 2 st malm, senmedeltida med tre ljushållare
2 st tenn, 1600-tal, spiralvridet skaft, sign S. Pettersson Hult 1679—95
4 st tenn, kopia av 1600-talsstakarna
4 st förgyllda golvljusstakar 1962
- Vaser:* ett antal, silver och tenn
- Antependier:* 7 st. Det äldsta från 1857 i röd sammet och vit spets.
- Mässhakar:* 5 st. Den äldsta från 1822, svart sammet med silvergaloner.

INVENTARIER I TORNKAMMAREN

- Ljuskrona:* i trä för 6 ljus från gamla kyrkan.
- Predikstol:* i trä, 1653, rikt skulpterad. Figurerna föreställer S:t Johannes, S:t Thomas, Kristus och S:t Petrus. Skänkt av Johan Walter.
- Timglas:* 1776, ståndare i form av ett skelett.
- Nummertavla* på skaft och fot.
- Triumfkrucifix:* 1300-tal.
- Kristusskulptur:* 1200-tal. Stående Kristus med sår, utmärglat ansikte och öppna ögon.
- Kista:* i ek med välvt lock och bomärke.
- Processionsstavar:* (Ljushållare) medeltida.

*Föremål från Appuna medeltidskyrka
på Statens Historiska Museum*

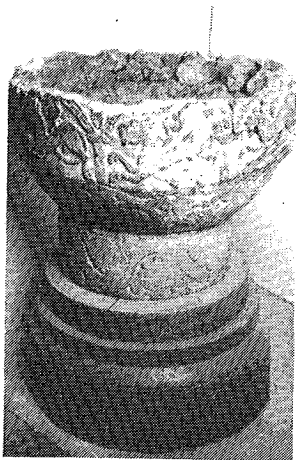

Bild 1.

- Kyrkans huvudport med rika beslag i smidesjärn från 1200-talet.
- Dopfunt av kalksten. Östgötskt arbete från 1200-talet. (Bild nr 1)
- Prim-klocka. 1200-tal. Gjuten i malm med inskriften: "Laurentius lät göra mig". Troligen Sveriges äldsta primklocka. (Bild nr 2)
- Rökelsekar av brons. 1200-tal.
- Madonnabild från 1200-talet skuren i lind. (Bild nr 3)

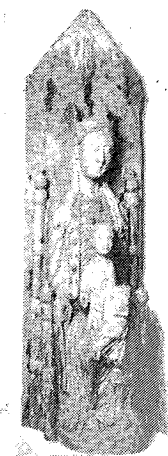

Bild 3.

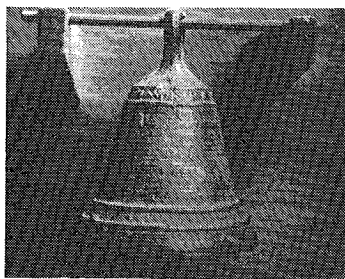

Bild 2.

- Madonnabild från 1400-talets mitt skuren i ek. Östgötsk mästare.
- Johannes Döparen. Skulptur i ek från 1400-talet. Östgötsk mästare.

Bild 4.

- S:t Anna och Jungfru Maria. Skulptur i ek från slutet av 1400-talet. Östgötsk mästare (Bild nr 4)
- Altarskåp från senare delen av 1400-talet. Skåpet är smyckat med målade scener ur den heliga Birgittas liv. Målningarna antas ha utförts av en munk i Vadstena. Öppnas altarskåpet ses Kristus på korset omgiven av Jungfru Maria och Johannes. I de övriga nischerna syns de tolv apostlarna och den heliga Birgitta och Johannes Döparen. (Bild nr 5 och 6)

Bild 5.

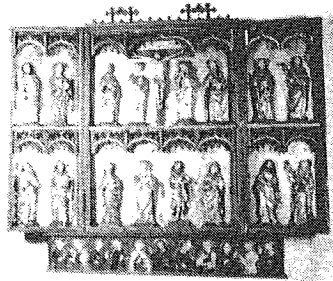

Bild 6.

- Ryggsköld till korkåpa med broderier i guld och silke. Polskt arbete från 1600-talet, krigsutbyte.

KYRKKLOCKORNA

Kyrkans tvenne klockor som tidigare var placerade i den gamla medeltidskyrkans klockstapel har följande inskriptioner:

STORA KLOCKAN

ÅROM GUD I HIMMELEN

Åhr efter vår frelsares nåderika födelse

1753 den 14 july

under vår regerande konung

Adolp Fredricks

lycksamma regering

blev Apunna församlings klåcka omgiuten med

kyrkans och församlingens bistånd hvarom tåvarande

kyrkoherde CRISTERN S. FOOLIN hoos

MAGNUS HULTMAN i Norrkiöping föranstaltat.

LILLA KLOCKAN

Då kong

GUSTAV III

förde Svenska spiran

Grefe REINSTIERNA

var Östgöta landshöfting och

doct. PETER FILENIUS

var Linköpings stifts biskop

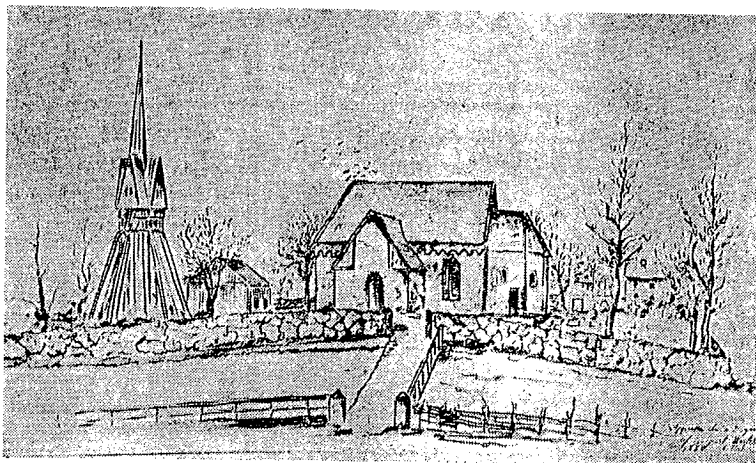
är tenna lilklåcka uti aptuna genom kyrkoherde

MAGR. DANGREWILL anstaltning omgiuten uti

Linjöping åhr 1773 af JOHAN ÅHMAN.

Kanske göts dessa klockor första gången hos Henrik klockgjutare i Skänninge under 1300-talet. Ja — kanske ännu tidigare. Tanken svindlar — hur tonen i dessa klockor som Guds stämma under århundrade nått ut.

*Ut över slätt och gård
har malmen klingande hård
till varje själ i helg och söcken
I dag, i går, i forntidstöcken
Till Gudstjänst, lovsång, sorg och gamman
har kyrkans klockor kallat människor samman.
Så kalla dessa klockor än i dag
på Dig ditt eget enda sanna jag.*

Appuna gamla kyrka enligt en teckning 1880 av artisten Gust. Westell.

PÅ EN GAMMAL GRAVPLATS

*Solen har dukat
med sitt ljus av frid
för en pilgrim
rastande i gräset*

*Trygg bland gravarna
han ser sitt liv
som ett strå
i evighetens perspektiv*

Bo Setterlind

I utarbetandet av denna skrift har medverkat:
Gun Oscarsson, Olof Quick, Anna-Lisa Rockler och Helle Wikstål

AB Östgöta Correspondenten